

A KRITIKA AKARÁSA

MEGJEGYZÉSEK A HARMADIK SZEKTOR ÍRÁSAIHOZ

[BEVEZETÉS]

[I. ELMÉLET/GYAKORLAT]

1. A konfliktusok feloldásáról és a történelmi esélyről
(avagy retorikáról és gyakorlatról)
2. A korporatista management technikákról és szellemiségről
3. A kísérletezésről

[II. KÖZÖSSÉGEK / ÉRDEKEK]

1. A közösségépítésről
2. Szakmaiság vs. közösség

[III. EGYÜTTMŰKÖDÉSEK / FELELŐSSÉGEK]

1. Az instrumentalizálásról és a valós együttműködések hiányáról
2. Nyitottság vs. zártság

[IV. POLITIKA / KOMMUNIKÁCIÓ]

1. A depolitizálódásról – avagy politizálni nem csak statementekkel lehet
2. A kommunikációs stratégiáról

[V. MŰVÉSZET / TÁRSADALOM]

1. Művészetfogalom – van vagy nincs?
2. A fenntarthatóságról és az állami források visszaköveteléséről
3. A kortárs kultúrához való hozzáférésről és a (felső) középosztály kulturális hegemoniájáról

..

[BEVEZETÉS]

Az alábbi linken publikált szövegek válaszként születtek a Harmadik Szektor (HSZ) 12 részes videó- és cikksorozatának (http://kettosmerce.blog.hu/tags/Harmadik_Szektor) egyes, az OFF-Biennále Budapestet érintő állításaira. Elsődleges céljuk az OFF szervezésében fő szerepet vállaló, jelen szöveget jegyző öt személy álláspontjának tisztázása ezekben a kérdésekben. Terjedelmi okokból a Kettős Mércse nem kívánja lehozni a teljes anyagot -- azonban helyt adott a bevezetőnek és a szövegekre mutató linknek.

A Harmadik Szektor (HSZ) említett sorozata valójában az OFF-Biennále Budapest részeként született. A HSZ a többi magyarországi résztvevőhöz hasonlóan sikeresen pályázott az OFF-on való részvételre egy olyan „dokumentarista” projekttel, amelynek célja három önszerveződő kezdeményezés, az Auróra, a Gólya és az OFF bemutatása, tevékenységük értelmezése, értékelése volt. A HSZ arra hívta meg az OFF szervezői stábját és a másik két érintett szerveződést, hogy vegyünk részt egy olyan párbeszédés folyamatban, amelynek során rendszeresen találkozunk, közösen beszélgetünk a tevékenységeinket meghatározó kulcsfogalmak mibenlétéről, a módszereinkről, és az addig elkészült videofelvételekről, amelyek betekintést adtak volna a három (para)szervezet mindennapi működésébe.

Miközben a párbeszédességből, az ígért találkozókból, a közös videózásból vagy a tevékenységek mozgóképes bemutatásából (mindaddig) semmi sem valósult meg, a Harmadik Szektor dokumentaristának mondott projektjét az idő előrehaladtával egyre erőteljesebb ítélkező attitűd kezdte jellemezni, amelynek origója a Harmadik Szektor saját, radikális(an elméleti) pozíciója. Ez a pozíció sohasem jelentette az OFF kiindulási pontját, így érthető a számtalan diszkrepancia. (Mi több, az OFF éppen annak az aktivista működésmódnak kívánt alternatívája lenni, amit a HSZ tagjai közül többen képviseltek akkoriban, amikor az alapelveket kidolgoztuk.)

A HSZ tehát ebből az *elméleti* pozícióból - korántsem az általa deklarált dokumentarizmusra jellemző eszközöket használva – egy rendhagyó léptékű, magát *gyakorlati* kihívások ezrével szembetaláló, hangsúlyozottan pilot projektet vesz célba. Sorolja „hibáit”, sőt, mintha saját manifesztóját is az OFF „hibái” (és más kontextusokban íródott elméleti szövegek) ihlették volna, ami az OFF-ra nézve hízelgő, egy radikálisan új, „harmadik szektor” öndefiníciójának genezisést illetően azonban nem kifejezetten biztató.

Az OFF nyitott a konstruktív párbeszédre, sőt, kifejezetten ambicionálja azt. Sajnos azonban a HSZ szövegeit olyan spekulatív, logikai bakugrásokkal és elméleti hanyagsággal teli vádak dominálják, amelyek ezt nem segítik. Sok esetben nem azzal foglalkoznak - tényszerűen és

analitikus módon - amit és ahogyan az OFF vállalt és csinált. Ehelyett olyan, az aktivista diskurzusból ismert, a hatalmi rendszereket leleplezni kívánó megállapításokat olvasnak ránk, amelyek nem -- vagy olyan formában nem -- érhetők tetten az OFF működésében. Az alábbi szövegek ezeknek a problémás pontoknak a tisztázására születtek.

Erőss Nikolett, Juhász Anna, Somogyi Hajnalka, Stepanovic Tijana, Székely Katalin

[I. ELMÉLET / GYAKORLAT]

1. A konfliktusok feloldásáról és a történelmi esélyről (avagy retorikáról és gyakorlatról)

Ha az ember végigolvassa a HSZ analízisét a három választott szerveződés működéséről, többször találkozhat azzal az elvárással, hogy az ellentmondásokat áthidalni, a konfliktusokat pedig feloldani volna jó. S mindezt például egy olyan projekt keretében, mint amilyen az OFF-Biennále Budapest, amely egy hangsúlyozottan kísérleti, tanulóéveit töltő kezdeményezés. (Ez persze semmilyen felelősség alól nem menti fel.) Talán épp kísérleti jellege miatt, konfliktusokból és ellentmondásokból módja volt néhányat megismerni. A konfliktusok (célként megfogalmazott) feloldásában és az ellentmondások áthidalásában azonban nem hiszünk – ez lehetne a mi krédónk egyik pontja.

Az OFF előkészítése és megvalósítása valóban rengeteg nehezen kezelhető ellentmondásra és konfliktusra mutatott rá, ezek közül számosat jogosan tematizál a HSZ. Ezek a konfliktusok elsősorban alapanyagot jelentenek a munkához, elsimításuk helyett tudatosításuk lehet elsődleges célunk. A feloldások, kiegyenlítések és áthidalások célként legalább olyan aggályosak, mint a demokratikus működésmód reflektálatlan használata vagy a bázisdemokrácia és a horizontalitás mindenároni számonkérése egy projekten, amely ezeket a módszereket ugyan elismeri, de kizárólagos alkalmazhatóságuk feletti kételye erősebb annál, mintsem hogy elköteleződhessen mellettük.

A gyakran hangoztatott történelmi/egyedi esély elmulasztása fontos támaszt nyújt a HSZ felénk irányuló kritikájának, pedig az OFF megvalósulása már önmagában értékelhető volna akár sikerként is, egy olyan művészeti közegben legalábbis biztosan, ahol szélesebb bázisú együttműködésekben évtizedes hiány van. Az „esély” ilyen központi és retorikailag túlpumpált szerepeltetése eltávolítja a felelősséget, mintha esélyt az ember csak úgy kapna. Mintha azért nem kellene megdolgozni. Pedig itt épp erről van szó, hogy képesek vagyunk-e vágyainkhoz megfelelő mennyiségű munkát is társítani, teszük-e valamit azért, hogy valami megváltozzon, merünk-e döntéseket hozni, amelyekért aztán a felelősséget is vállaljuk. Mi mindannyian.

2. A korporatista management technikákról és szellemiségről

A HSZ az indirekt állításokban hisz. Azaz azt definiálja elsődlegesen, hogy miben nem. Ezek pedig azon kritikai észrevételek kiélesítései, amelyek szerintük az OFF-ot meghatározzák. A HSZ OFF képe ezekből a nem-ekből rajzolódik ki. Ahogy a HSZ maga is ezekből a nem-ekből rajzolódik ki (I. 2. rész,

http://kettosmerce.blog.hu/2015/04/26/harmadik_szektor_misszio_onfenntartas_kozosseg_tarsada

[Imi nevelés 2. rész](#)).

Ezek az állítások (vádak leginkább, minthogy erősebbek annál, mint amennyire alátámasztottak) szerepelnek ugyan az elemző szövegekben is, de puhábban, több talán-nal, valószínűleg-gel és vélhetően-nel. Amivel kapcsolatban a szövegekben érvelni kellene, de nem jut rá hely, az még állításként megjelenhet a hitvallásban.

Eszerint például a HSZ nem hisz abban, *„hogyan a civil társadalom formalizált közösségépítő panelek alkalmazásával, valamint korporatista menedzsment-technikákkal és szellemiséggel építhető”*. Ez jó, mi sem. Abban viszont igen, hogy a civil társadalom általunk leginkább ismert szegmense, a kulturális, ezen belül a (képző)művészeti közeg – nagyobb részt - rá van utalva az (elsősorban állami, önkormányzati) intézményekre, forrásokra, együttműködési és érdekérvényesítési képessége gyenge. Nehezen ért szót magával, más, a művészettől távolibb csoportokkal még kevésbé. A változtatáshoz nyilvánvalóan hosszú évek munkája szükséges, de valahol el kell kezdeni. Többen elkezdték már, különböző közegekben, különböző módszerekkel.

Mi is keressük azokat a módszereket, amelyek segíthetnek: amelyek kiválthatnak bizonyos intézményi funkciókat és képessé tehetik a szcénák szereplőit arra, hogy nagyobb mértékben alakítsák az ügyeiket. Nagyon sok civil szervezet alkalmaz olyan módszereket, amelyet az üzleti világ fejlesztett ki, de ezeket lehetséges az eltérő közegekre is adaptálni, vagy átalakítani, változtatni rajtuk. Ettől még persze maradnak irritálóan naiv, infantilis, célt tévesztett módszerek, de ezek fennakadnak a gyakorlat rostáján. Az OFF is kísérletezett többféle módszerrel, volt, ami működött, mások kevésbé. Volt, amiből tanultunk és volt amiből azt tanultuk, hogy máskor inkább ne.

A nonprofit civil közeg nagyon más, mint a vállalati, a művészeti meg pláne, annyira azonban mégsem, hogy emögé sáncolva magát öntelt módon el se gondolkozzon azon, hogy mit tud kezdeni azon területek tapasztalataival, amelyekkel amúgy beszélő viszonyt szeretne.

3. A kísérletezésről

Az OFF tehát nem döntötte el előre, hogy milyen módszerekben hisz és melyekben nem, hanem kísérletezett.

Az OFF stratégiája menet közben alakult. Másfél éve kipattant egy ötlet, ami egyre nagyobb lett, egyre több ember csatlakozott hozzá, akik egyre többet gondolkodtak róla, és egyre több gyakorlati kérdéssel találták magukat szemben. Furcsa is lett volna, ha eközben nem alakult, változott volna a projekt jelentősen. Természetesen sok dolog nem úgy alakult, ahogy eleinte gondoltuk vagy reméltük. Az OFF egy pilot projekt volt, a biciklit – Mittich Boglárka szavaival, aki segített a

szervezetet fejleszteni – folyton menet közben szereltük. Sok dolgot krízis-menedzseltünk, és volt olyan is, amiben hibáztunk. Megtisztelő, de túlzás tehát azt hinni, és minden rezdülésünket úgy interpretálni, mintha statement lenne.

Aki menedzselt már ilyen hatalmas projektet, az tudja: ha mindig arra vársz, minden úgy legyen, ahogy elképzelted, akkor azt kockáztatod, hogy semmi sem valósul meg. Mi azonban (szimbolikus) szerződést kötöttünk a résztvevőinkkel, nem tehettük meg – és nem is akartuk megtenni -, hogy útközben kiszállunk. Ha nem lettünk volna rugalmasak, még ma is csak beszélgetnénk az OFF-Biennáléről.

Erőss Nikolett, Juhász Anna, Somogyi Hajnalka, Stepanovic Tijana, Székely Katalin

[II. KÖZÖSSÉGEK / ÉRDEKEK]

1. A közösségépítésről és a motivációról

A HSZ szövegeiben az OFF közösségépítési erőfeszítései szinte kizárólag az OFF-Platform összefüggésében vetődnek fel (Az OFF-Platformról ld. <http://offbiennale.hu/f.a.q/> Az OFF egyszerre egy eseménysorozat és egy szakmai platform is. Hogyan viszonyulnak ezek egymáshoz? c. részét.) Valójában azonban a közösségépítés talán legerősebb eleme maga a biennále és a projektek létrehozása volt. A szervezői stáb is rengeteg munkával segítette a programok létrejöttét, és a résztvevők sem kímélték magukat – bár ez kívülről láthatatlan maradt, a közösségépítés fő módszere éppen ez volt: mindannyian azon dolgoztunk, hogy egy minél ütősebb biennále valósuljon meg. Annak a megtapasztalása, hogy képesek voltunk a nehéz körülmények ellenére, állami támogatás nélkül egy ilyen volumenű és minőségű biennálét közösen létrehozni, érezhetően rengeteg pozitív energiát szabadított fel a legtöbb résztvevőben, megerősítette bennük az együttműködés szükségességét, az egymás iránti bizalmat.

Az OFF katalizátor-szerepe abban is megmutatkozott, hogy rengeteg projekt és együttműködés kifejezetten az OFF miatt jött létre, a megteremtődő kontextus inspirálta. Messze többről volt szó tehát, mint hogy az OFF – ahogy a HSZ írja – a branden keresztül fogta össze szimbolikusan, kommunikációs eszközökkel a „szétzilált kortárs művészeti közeget”. (A közös érdekekről és értékekről ld. lejjebb: Szakmaiság vs. közösség)

Talán itt érdemes kitérni a szervezői stábot összetartó erőkre. A HSZ-nak itt is sarkos véleménye van. „... a belső szervezői mag kohézióját [az OFF esetében] nem az emberi-baráti, és nem is feltétlenül a közösen vallott értékek összetartó ereje biztosítja, hanem a kisemmizett kulturális pozícióból való kitörés igénye és a korábban birtokolt kulturális befolyás visszaszerzésének érdeke”.

Nem nagyon fennakadva az állításként megfogalmazott feltételezés megalapozatlan és degradáló voltán, fontos kiemelni, hogy a csatlakozó szervezők közt igen nagy számban, de még a “legbelsőbb magban” is voltak olyan fiatalok, akik nem szorultak ki a korábbi intézményrendszerből és nem veszítették el korábbi befolyásukat, hanem ebbe az új, leépített intézményrendszerbe léptek ki az egyetemről, vagy épp nem volt még alkalmuk pozíciót és befolyást szerezni – mindenesetre tevékenységükkel nem akarják az MMA-t és a „szürke zónát” legitimálni. Ahogy olyanok is, akik egyelőre továbbra is fontos állásban vannak, vagy akik önként léptek ki korábbi pozíciójukból és saját akaratukból formálták és formálják újra azt, nem a befolyásszerzés, hanem a tenni akarás és a felelősségvállalás igényével.

Emellett persze a HSZ által tőlünk eltagadott emberi-baráti szál is meghatározó, enélkül nem bírtuk

volna.

Az ilyen, alapvető elköteleződéseinket megkérdőjelező, az együttműködések az intézményrendszerből való kiszorulás kompenzációjára és a gazdaságilag tehetősek kiszolgálására degradáló (l. lejjebb), ténybeli alapokat nélkülöző értelmezések azért is sajnálatosak, mert épp azokról a jogos kritikai szempontokról vonják el a figyelmet, amelyek miatt egy, a HSZ-éhez hasonló cikksorozatot megírni érdemes lett volna.

2. Szakmaiság vs. közösség

A 2014 novemberében, a DocuArtban megtartott fórumon az egyik meghirdetett beszélgetés elmaradt. A fórum résztvevői ugyanis különböző felkínált témák közül választhattak, hogy élénk vitákat folytatva egymással véleményükkel előremozdítsák az OFF-ot:

- 1. Mi garantálhatja az OFF magas szakmai színvonalát?*
- 2.. Mi kellene ahhoz, hogy minden résztvevő a sajátjának érezze az OFF-ot?*
- 3. Mikor tekintjük majd sikeresnek az OFF-ot? Mit várunk tőle a szcéná és a magunk számára?*
- 4. (Kinek) miért érdemes részt venni az OFF-ban?*
- 5. Hogyan lehetne a résztvevők tudását, tapasztalatát becsatornázni az OFF-ba (a Biennále megvalósításába)?*

Az első kérdés gazdája, Székely Katalin köré azonban nem gyűlt egy jelentkező sem, senki sem kívánt arról értekezni, hogy vajon mi is garantálná „az OFF magas szakmai színvonalát”. Kati tehát kedélyesen lógatta a lábát, míg a többiek például azon vitatkoztak, hogy hogyan ültethetők át a bázisdemokrácia működési elvei a gyakorlatba egy nagy pörgésszámot, fokozott hatékonyságot követelő projekt megvalósításakor.

Persze nem gondoljuk azt, hogy a szakmai színvonal kérdése senkit sem érdekelt volna a jelenlévők közül. Egyszerűen csak adottságnak vették, alapvetésnek, olyan dolognak, amiről nem érdemes vitatkozni. Volt tehát egyfajta konszenzus, mintha minden résztvevő elfogadta volna, amit az OFF eredeti felkérő levelében, még 2014 kora tavaszán megfogalmaztunk:

„Bár az OFF-Biennále Budapest lényeges jellemzője a széleskörű demokratikus együttműködés, ezt a [kurátori] szelekciót mégis szükségesnek tartjuk, mivel úgy gondoljuk, hogy a fent részletezett célok elérését (láthatóság, nemzetközi kapcsolatteremtés, hosszútávú finanszírozhatóság stb.) leghatékonyabban egy kiemelkedően magas színvonalú, nemzetközileg is releváns program megvalósítása szolgálja.”

A széleskörű demokratikus együttműködés nehezebb és hangsúlyosabb kérdésnek bizonyult tehát

a fórumon, és nyilván nehezebb és összetettebb feladat elé állította az összes résztvevőt is – beleértve a szervezői stáb tagjait. Míg a „magas szakmai színvonal” ügyét a többség a jelek szerint biztosítva látta a kurátori stáb által, addig a széleskörű demokratikus együttműködés különböző elméleti alapvetéseit és azok gyakorlatba való átültethetőségét illetően nem születtek sem az adott fórumon, sem azóta megnyugtató válaszok, specifikus javaslatok.

A közösségépítés nehéz és hosszadalmas, buktatókkal teli folyamat. Ez az éppen formálódó közösség azonban mégiscsak megcsinált együtt egy „kiemelkedően magas színvonalú, nemzetközileg is releváns programot”, amely hosszú távon valóban az egész közösség (beleértve a kortárs magyar művészeti színtér egészét) érdekeit szolgálja. De ezen a közös érdeken túl ennek a közösségnek a tagjaiban mégiscsak van más „közös” is, egy közös értékrendszer, amelyet szintén az OFF eredeti felkérő levelében – talán kicsit sután – úgy fogalmaztunk meg: *„Úgy gondoljuk, szükség van egy olyan, katalizátorként működő projektre, amely mind a tiltakozásra, mind a szakmai munkára fordított energiákat összefogja, felerősíti, és a szakma által konszenzusosan képviselt kulturális értékeket hatékonyan közvetíti a társadalmi nyilvánosság felé. (Mint például a sokszínűség, a kritikai szellem, a szakmai felkészültség és az ebből fakadó felelős, elmélyült gondolkodás, az önreflexió képessége, az egymással és a nemzetközi kulturális élettel való párbeszéd és főként: a kortárs képzőművészet mint a gondolkodás és kifejezés egy sajátos, komplex módozata.)”*

A többit meg még tanulnunk kell, mindannyiunknak.

Erőss Nikolett, Juhász Anna, Somogyi Hajnalka, Stepanovic Tijana, Székely Katalin

[III. EGYÜTTMŰKÖDÉSEK / FELELŐSSÉGEK]

1. Az instrumentalizálásról és a valós együttműködések hiányáról

Az instrumentalizációt elkerülő, valós részvétel a HSZ egyik valóban fontos eszménye, amelynek megteremtését többször számon kéri az OFF-on (ld. 6. rész). Ezzel kapcsolatban először is muszáj kimondani: talán soha nem éreztük magunkat annyira instrumentalizálva, mint ebben az esetben.

Nem csak amiatt, mert a HSZ identitását alapvetően a mi munkánk, a mi tévedéseink, szóval a mi aktivitásunk adja, de leginkább azért, mert semmivé lett az a részvételre alapuló, diskurzív projekt, amellyel a HSZ annak idején az OFF kurátori stábját megkereste. Közösségteremtés és vitafórum lehetett volna ez a javából, ahol az ellentmondások kimondhatók és megbeszélhetők. Azonban párbeszédre nem lettünk hívva, a kamerával pedig nem lehet beszélgetni. A közösségi projektből maradt egy egy-ülésben, a projekt közepe táján felvett interjú, az „etikus vágás” (a HSZ ezzel gondolja helyettesíteni a megígért és elmaradt beszélgetéseket), és a HSZ (eddig) kizárólagos joga a kontextusteremtéshez. Az, hogy minden elmondott szavunk többszörös keretbe került, és egy kollektív entitás által közölt, sugalmazásokkal teli szövegfolyam írja felül a hangunkat. Egy „dokumentarista eszközökkel élő dokumentumfilm” (sic!).

(Csak így, zárójelben: a horizontális együttműködés megvalósítására tett kísérletként példaként idézett

http://kettosmerce.blog.hu/2015/05/08/harmadik_szektor_kozossegi_nyitottsag_eselyek_es_veszelyek_a_bezarodas_dilemmai_6_resz 7. Berlin Biennále a politikai aktivizmus – a művészeti intézményrendszer általi – instrumentalizálásának dicstelen példajaként íródott be sokak emlékezetébe.)

A HSZ fájlalja a valós együttműködések hiányát, és épp az Auróra és a Gólya kapcsán jegyzi meg, hogy mindkét helyen voltak ugyan offos események, a közös kulturális produkciók mégis elmaradtak (ld. 12. rész). Elfelejtették talán, hogy ennek facilitálására éppen ők tettek ígéretet? Hiszen az ő eredeti projektjavaslatuk lényege pontosan ez volt: a három vizsgált szerveződés diskurzív viszonyba hozása, beszélgetések szervezése, azaz annak a moderálásnak a biztosítása, amely sokat segít a „valós részvételben”.

Ez is egy példa arra, hogy a kritika – nem csak a HSZ kritikája – szeret megaintézményként tekinteni az OFF-ra, és nem veszi figyelembe, hogy egy kísérleti, alulról szerveződő, a szervezők és a résztvevők önkéntes munkájára alapozó projektről van szó, amely mindössze arra

vállalkozott, hogy kereteket teremt a résztvevők projektjeihez és együttműködéséhez. Az OFF többek közt oly módon kívánta a civilséget erősíteni, hogy a hangsúlyt a hatalom szerepéről a szakmabeliek saját illetékességére, felelősségére és lehetőségeire irányította. Egy olyan működésmódot javasolt, amely abból indul ki, mit tehetnék én, és nem abból, mit tehetnének mások értem. Ez a kritika viszont azt is az OFF szervezői kudarcának tulajdonítja, ami a résztvevők együttműködési dinamikájának – valószínűleg csak hosszabb távon változó – következménye.

Nem vállaltuk, hogy mi magunk fogjuk létrehozni azokat a kapcsolatokat, amelyeket a résztvevők, a közreműködők, a helyszínek maguk nem teremtenek meg. Ez nem csak teljesíthetetlen lett volna, de lenézte volna a szcéna belső erejét, azt, hogy képes saját magáért tenni, projektjeit megvalósítani, képviselni – pedig ez volt az OFF alapállítása. Éppen azt a központosított működésmódot támogatta volna, amelytől való távolságtartás a mi célunk is. A lehetőséget (vö. esély [[link az OFF szöveg 1. részéhez](#)]) meg kellett teremteni, ebbe voltak akik belefogtak, mások inkább nem.

2. Nyitottság vs. zártság

2014 első felében a kurátori stáb tagjainak számos találkozója volt a kortárs művészeti színtér különböző szereplőivel – kurátorokkal, művészekkel, nonprofit szervezetek és kereskedelmi galériák képviselőivel, stb. E beszélgetések egyben felkérést is jelentettek a közös gondolkodásra, az első lépéseket afelé, hogy együtt kitaláljuk, hogy milyennek is kéne lennie egy alulról szerveződő, önkéntes munkán alapuló, mégis magas szakmai színvonalat képviselő, nemzetközi biennálénak. Többek között azt is megkérdeztük tőlük, kiket vonnának még be az OFF-ba.

A beszélgetőtársak listáját – több mint száz emberről van szó – a hétfős kurátori csapat együtt választotta ki. Mivel semmi nem volt a kezünkben (se pénz, se paripa, se fegyver), elsősorban olyanokat kerestünk meg, akiről azt gondoltuk, számíthatunk arra, hogy teljesen önállóan találjanak ki és valósítsanak majd meg projekteket. Ez egyrészt praktikus döntés volt – hiszen semmit sem tudtunk ígérni – , de ennél lényegesebb szempont volt, hogy nem mi akartuk meghatározni, hogy miről szóljon ez a biennále: azt akartuk, hogy együtt szójunk valamiről. Nem voltak tehát „kurátori hívószavak”, jól csengő frázisok, amik köré mandalaszerűen el lehetne rendezgetni a különböző projekteket – a témaválasztást és a meghívandó művészek kiválasztását is átengedtük a résztvevőknek. Nyitott projekt volt, amelyhez minden résztvevő hozzátehetette a magáét.

A kurátori szelekció az első, még sub rosa módon szerveződő szakaszában a pályázásra felkértek kiválasztására és a résztvevőkkel való folyamatos konzultációra szorítkozott, a 2015 februárjában kiírt nyílt pályázat esetében viszont már valóban szelekcióról volt szó, hiszen több mint százhatvan

pályázat érkezett, amelyből végül is 40-et választottunk ki. De az OFF-projektek témafelvetései a résztvevőktől származtak, együttesen alkotva mintázatokat, megvalósulásukkal együttesen tették ki az összképet, sikerükkel és hibáikkal együtt formálták az OFF-ot.

„Fontos megemlíteni, hogy a kezdeményező stábnak nem volt célja közösségi szinten szervezni az eseményt.” – írja a HSZ a sorozat 7. részében. Mi viszont fontosnak tartjuk azt hangsúlyozni, hogy az OFF struktúrája a kezdetektől fogva mindenki előtt nyitva állt. 70-90 önkéntesen dolgozó stábtag együttműködése, amelyhez bárki csatlakozhatott, és amely több száz önkéntes résztvevő munkáját fogta össze, értelmezhető közösséginek. Ugyanakkor az is tény, azaz szintén fontos megemlíteni, hogy az OFF soha sem vállalta, hogy bázisdemokratikus módon fog működni. Nem az előző pontban kifejtett, mindig is meglévő szakmai szempontok, azaz a HSZ által is hivatkozott művészeti sajátosságok miatt nem vágtunk ebbe bele, hanem abból az okból kifolyólag, melyet bármilyen civil szerveződés – a HSZ is – nagyon jól ismer: nevezetesen, hogy az ilyen szűkös időkorlátok közé szorított, projektszerű működés kivitelezhetetlen egy több száz embert folyamatosan megszólalásra és aktivitásra készítő modellben – különösen akkor, ha meglehetősen kevesen akarnak megszólalni.

Nagyon is célunk lett volna tehát közösségi szinten szervezni az eseményt: számtalan módon (fórumokon, hírlevelekben, kisebb és nagyobb beszélgetések során) folyamatosan kértük a résztvevőket, hogy vegyenek részt a közös munkában, csatlakozzanak az éppen formálódó munkacsoportokhoz – azonban nagyon kevesen jelentkeztek ezekre a felhívásokra (őket viszont a hálánk sírja üdözní fogja). A havonta megrendezett fórumokat viszonylag kevesek használták arra, hogy saját véleményüket, problémájukat, javaslataikat megvitassák velünk; a több alkalommal kiküldött kérdőívek kitöltésére nagyon kevesen vették a fáradságot.

Az OFF-ról, mint közös projektről való gondolkodás mélysége és a róla való tudás mértéke az idő előrehaladtával egyre drámaibban különbözött a szervezői stáb és a résztvevők esetében, nyilvánvalóan az előbbiek javára, miközben úgy tűnt, a résztvevők jelentős többsége nem is igényli, hogy a saját projektjén túl belefolyjon az OFF megvalósításába (a HSZ által kevésnek ítélt lehetőséggel sem élt, ill. nyíltan deklarálta is ezt.) Így alakult ki a munkamegosztás: miközben saját projektjeik megvalósítását tekintve a résztvevők más biennálénál sokkal nagyobb szabadsággal rendelkeztek, az OFF egészét érintő döntések gyors sorozatát a szervezők vállalták magukra.

Erőss Nikolett, Juhász Anna, Somogyi Hajnalka, Stepanovic Tijana, Székely Katalin

1. A depolitizálódásról – avagy politizálni nem csak statementekkel lehet

"Az Off-Biennále Budapest minden politikai tömörüléstől egyformán távoltartja magát, hiszen ez a projekt nem elsősorban a jelenlegi és a korábbi kormányok kultúrpolitikájának a kritikája, hanem azt kívánja hangsúlyozni, hogy a kultúra nem a politikai döntéshozási mechanizmusok terrénuma – létrehozásának alapja és forrása a civil társadalom." - (idézet az eredeti felhívásból, amelyet 2014 tavaszán kb. 100 emberhez/csoporthoz juttattunk el, pl. a HSZ képviselőihez is, akik ezt olvasva csatlakoztak a projekthez.)

A HSZ, úgy tűnik, kormánykritikus állásfoglalások nyilvános megfogalmazását várta volna az OFF-tól (az elejétől fogva) (ld. 4. rész), és nem titkolja csalódottságát, amiért ezt az elvárását a projekt nem teljesítette be. Pedig annak, hogy az OFF – a kezdetektől világosan kommunikálva ezt – más politikai stratégiát választott, éppen az előző években zajlott protest akciók (Ludwig-lépcső, a Vigadó megnyitójakor végrehajtott tiltakozás, stb.) politikai eredménytelensége volt az egyik oka. Az évek során ez lett a civilekre osztott szerep: tiltakozás a kormány előkészítés, egyeztetés nélkül meghozott döntései ellen, amit aztán a kormány totálisan ignorál. Ez a helyzet sokakat paralizált, csalódottsághoz, kiégéshez vezetett.

Az OFF-fal ezért tudatosan ki akartunk lépni ebből a számunkra kijelölt szerepből és ebből a rituális politikai térből, melyben nincs helye a hatalommal folytatott demokratikus párbeszédnek. Amelyben nem tudunk jól működni, mert nincsenek meg a megfelelő eszközeink. Vissza akartuk helyezni ezt a "játzmát" egy olyan területre, amelyet mi ismerünk jobban, ahol a tudásunk, a tapasztalataink, a kapcsolatrendszerünk hatékonyra tesznek minket. Az OFF célja az volt, hogy szakmai együttműködések révén érjen el politikailag értelmezhető eredményt (láthatóság, függetlenség, civil összefogás és öntudat erősítése stb.)

Egyes kritikusai szerint a politikum mégis "elpárolgott" az OFF-ból. Azzal, hogy az eseményhez vezető kampányt nem a kormányt kritizáló kijelentésekre építette, némelyek szerint elfogadta a fennálló politikai viszonyokat, és elindult a normalizáció irányába. Ha felismerjük a hatalom által számunkra kijelölt szereptől való elmozdulást, a belülről változtatás szándékát, máris világos, hogy erről szó sincs (valójában lassan inkább a mindenheti "tüntezés" az, ami a normalizáció irányába hat). Az OFF nem pártpolitikai alapon szerveződött és valóban nem is kívánt a dichotóm politikai térben beragadni valamelyik térfélre, azonban a *politikum* végig meghatározó szerepet játszott benne, több szinten is. Az állami támogatást és helyszíneket – egy, az államnak szinte teljesen kiszolgáltatott szektorban – teljes mértékben és deklaráltan elutasítani ma Magyarországon politikai tett. Több száz embert megmozgatni, keretet biztosítani a munkájukhoz, hosszú hónapokon át ingyen dolgozni ezért a célért szintén az. Valójában nehéz lenne az elmúlt évek képzőművészeti életében világosabb és jobban, a szcénán túl is hallható politikai üzenetet

megnevezni, mint amilyen az OFF léte és működésmódja. Azt, hogy hosszabb távon (!) párbeszédessé helyzetbe kerüljünk egy valamikori magyarországi kormányzattal, úgy tűnik, szakmai tevékenységünkkel tudjuk hatékonyabban kikényszeríteni.

Az OFF nem hisz abban, hogy a politikai állásfoglalás kimerül a szómágiában.

Végül pedig azt sem szabad elfelejteni, hogy amikor az OFF politikumát firtatjuk, akkor a közel kétszáz projekt politikumáról is beszélünk. Nem csak az OFF kommunikációjáról, hanem azokról a művészeti projektekről, amelyek az OFF részeként megvalósultak. Hogy a felhívásunkra hány, erősen politikai jellegű művészeti projektjavaslat érkezett, az a szcena érdeklődésének, fókuszának a függvénye, mi, más biennáléktól eltérően, ilyen tekintetben nagyrészt „hozott anyagból dolgoztunk”. Voltak e tekintetben rendkívül erős állítások, ám ezekből magunk is szívesen láttunk volna többet.

Íme egy gyors és nem teljes felsorolása azoknak a projekteknek, amelyek aktuális (kultúr)politikai kérdésekkel foglalkoztak, úgy mint: emlékezetpolitika és emlékmű-állítás, a történelem újraírása – történelmi narratívák viszonylagossága, hátrányos helyzetű csoportok önreprezentációja és láthatósága, nyilvános beszédaktusok, nemzeti identitás és nacionalizmus, gender-queer kérdések, roma önreprezentáció és testpolitika, emigráció, cenzúra, állam és művész viszonya, politikai beszédkultúra, szolidaritás stb: SZABADSÁGTEREM 3 nap – 2 éjszaka (<http://offbiennale.hu/kategoriak/64-2/>), MMAHÍR (<http://offbiennale.hu/mmahir/>), Fotózás és Aktivizmus Szabadiskola (<http://offbiennale.hu/kategoriak/61-2/>) és kézikönyv (<http://offbiennale.hu/kategoriak/77-2/>), Amikor a művészet beszél (<http://offbiennale.hu/kategoriak/amikor-a-muveszet-beszeli/>), Egyetemes Himnusz (<http://offbiennale.hu/kategoriak/egyetemes-himnusz/>), Fierce in Eastern-Europe (<http://offbiennale.hu/news-hu/fierce-in-eastern-europe/>), Mondj nemet az identitás-lopásra (<http://offbiennale.hu/kategoriak/a-roma-test-politikaja-iii-mondj-nemet-az-identitas-lopasra/>), Mérlegállásban (<http://offbiennale.hu/kategoriak/merlegallasban/>), Nemzeti Tankönyv (<http://offbiennale.hu/kategoriak/63-2/>), Nem szabad (<http://offbiennale.hu/nem-szabad-muveszettorteneti-szinhaz-tobb-kepben/>), Vörös farok és kék ceruza (<http://offbiennale.hu/news-hu/voros-farok-es-kek-ceruza-a-cenzura-esettanulmanyai-kortars-reflexiokkal/>), Újrajátszott történelem (<http://offbiennale.hu/kategoriak/ujrajatszott-tortenelem/>), Terepmunka (<http://offbiennale.hu/kategoriak/terepmunka/>), a Check Your Head! Egyes projektjei (<http://offbiennale.hu/kategoriak/hasznald-a-fejed/>), stb.

Ehhez képest érthetetlen a HSZ kijelentése, amely szerint az OFF „elhatárolódik a közteret uraló politikumtól”.

2. A kommunikációs stratégiáról

“Ez a fokozatos depolitizálódási folyamat feltehetőleg a kurátori stábnak abból a belátásából fakad, hogy a közvetlen politikai állásfoglalás elriasztja azt a mindenkori politikai elittel jó kapcsolatot ápoló potenciális támogatói réteget (magángyűjtőket, nagytőkét) amelynek az államfüggő kulturális környezet „megreformálásban” az OFFBB jelentős szerepet szán. Hogy ennek a kompromisszumnak mi az ára, az csak a jövőben fog kiderülni. Amennyiben egyáltalán...” (ld. HSZ 4. rész)

A politikum elpárolgását a HSZ abban látja, hogy míg a pályázásra felkért résztvevőknek kiküldött levél tartalmazott egy világos és kritikus politikai helyzetértékelést, addig a kampánykommunikáció nem erre a kritikára, hanem pozitív állításokra épült. Amikor azonban „fokozatos depolitizálódási folyamatként” interpretálják, ami történt, akkor valójában a külső és belső kommunikációt mossák össze.

A potenciális résztvevőinknek nem árulhattunk zsákbamacskát, ezért az OFF kiindulópontjául szolgáló kultúrpolitikai helyzetről vallott véleményünket, az OFF ezekhez való szándékolt viszonyulását egyértelműen kellett kommunikálnunk.

Az OFF stábja ugyanakkor tudatosan döntött úgy, hogy a média felé másik stratégiával fordul. A „15 perc hírnevet” nem szerettük volna arra használni, hogy ismét az MMA-ról, Orbán Viktorról, az alkotmányról (stb.stb.stb), azaz „róluk” beszéljünk. Sokan megtették már ezt, nálunk nagyobb befolyással bíró szervezetek, személyek is, de sajnos kis hatásfokkal. Mi pedig akkor még OFF-ként semmit sem tettünk le az asztalra. A kritikus politikai statementekkel feltehetőleg annyit értünk volna el, hogy a média mint ellenzéki politikai érdekek kiszolgálóját szakmailag hiteltelenít el minket és a projektet. És továbbra is azt sugalltuk volna: a jövőnk, a lehetőségeink kizárólag a kormány intézkedéseitől függnék.

Ehelyett tehát a saját ügyünkről beszéltünk. A kortárs művészetről és arról, hogy összefogással, rengeteg munkával és elszántsággal el lehet érni nagy eredményeket. Szerettük volna elérni a szélesebb közönséget, amelyre hosszú távon számítunk a szcéna fenntarthatóságának biztosításában.

A megnyitó utáni nyilatkozataink – mivel ekkor már mint egy sikeres, nagy léptékű rendezvény főszervezőit kérdezték minket – egyre több direkt politikai kritikát tartalmaznak, ráadásul a mainstream médiában és komoly nemzetközi platformokon.

Íme néhány példa:

Megnyitó beszéd: <http://artportal.hu/magazin/kozugy/off-biennale-a-megnyitobeszed>

ORIGO: <http://www.origo.hu/kultura/20150514-nem-kernek-az-allam-penzebol.html>

CREATIVE TIME REPORTS <http://creativetimereports.org/2015/06/22/off-biennale-breaking-off-an-interview-with-the-organizers-of-a-new-grassroots-biennale-in-budapest/>

Erőss Nikolett, Juhász Anna, Somogyi Hajnalka, Stepanovic Tijana, Székely Katalin

[V. MŰVÉSZET / TÁRSADALOM]

1. Művészetfogalom – van vagy nincs?

A HSZ kritikájának visszatérő motívuma a társadalmilag elkötelezett művészet kérdése, mely többek között az OFF (a HSZ által implikált) művészetfogalma mentén merül fel. Úgy tűnik azonban, hogy a HSZ önellentmondásba keveredik. Egyfelől megállapítja, hogy az OFF-nak nincs egységes statementje, művészetdefiníciója, másfelől néhány sorral lejjebb azt kéri számon, hogy művészetdefiníciója mentén miért zár ki bizonyos típusú praxisokat.

“A művészeti diskurzusban a hozzáféréshez hasonlóan népszerű fogalom a társadalmilag elkötelezett (...) művészet, ami gyakran ugyanannyira reflektálatlan is. Szinte egyáltalán nincs társadalmi és/vagy szakmai párbeszéd arról, hogy pontosan mit értünk ezen fogalmak alatt, (...) mit gondolunk művészet és társadalom viszonyáról és legfőképpen, hogy lehet-e aktív szerepe a kultúrának a társadalmi változásokban. Az OFFBB-nek sincs közösen kialakított álláspontja e kérdéskörben (...). A probléma abban a feloldhatatlan ellentmondásban áll, hogy az a művészetfogalom, amelyre a biennálé is épít, kizárja és cinikusnak tartja azokat a gyakorlatokat, amelyek elkötelezetten hisznek a kultúra és művészet közvetlen, aktív társadalomformáló erejében és illetékességében ("Nem gondolom, hogy a művészet azzal tud igazán hasznos lenni a társadalomban, hogy direkt politizálássá válik vagy szociális munkaként egy bizonyos közösség életkörülményein próbál javítani.").

Az OFF-Biennálé nem artikulált egyetlen művészetfogalmat, amelyre épít, még kevésbé artikulálta egyes gyakorlatok kizárási szándékát. A programok sem igazolják ezt az állítást. A zárójelben olvasható idézet az OFF projektvezetőjétől, Somogyi Hajnalkától származik, és nem az OFF, hanem egy attól független kurátori projektje kapcsán mondta saját véleményként. Ezt az OFF statementjeként kezelni erős csúsztatás. És van itt egy félreértés is. Az idézet tágabb szövegkörnyezetéből érthető, hogy Somogyi nem művészeti gyakorlatokat különböztet meg egymástól, hanem igényt formál arra a diskurzusra, amely továbbra is a művészet mibenlétét, érvényét kutatja egyéb társadalmilag releváns praxisokkal összevetve, és problémaként jelöli meg ezen gyakorlatok reflektálatlan egymásba csúszását. (*“Ezen a kiállításon éppen az a kérdés sikkadt el teljesen, hogy mi is az, amitől valamit művészetnek nevezünk.”* - hangzik el ugyanitt egy hollandiai kiállítás kapcsán.) Már csak azért is fontos lenne ez, mert pl., ahogyan a HSZ is megállapítja: *“[képzőművészeti projektek esetében] gyakoriak az olyan demonstratív, beavatkozó kezdeményezések, amelyek a projektek végeztével - művészeti kontextusban történő megjelenítésüket követően - magukra hagyják a korábban partnerként bevont közösséget, nem teremtik meg sem az utánpótlást, sem pedig a lokális fenntarthatóság feltételeit.”* (ld. 11. rész)

A fent idézett mondatban tehát a “direkt politizálás” és a “társadalmi munka” nem mint művészeti praxisok jelennek meg. Nem a közvetlen társadalomformálás szándékával fellépő művészet kizárásáról van szó tehát, hanem arról, hogy a közvetlen társadalomformálást olyan esetekben érdemes művészetként tekinteni, ha van benne valami egyéb, nagyon leegyszerűsítve mondjuk így: diskurzív szándék is.

Az OFF-nak (mint biennálénak) nincs világos művészetdefiníciója, mert ezen a ponton nem is lehet. Az OFF egy heterogén szcénában jött létre, rengeteg különböző ember munkájának eredményeképpen, és szó sincs arról, hogy mától mindannyian ugyanazzal a művészetfogalommal dolgozunk. A különbözőségek felvállalása – bár a „túl sok-féleség”, a semmire sem koncentráció hosszabb távon valóban gyengítheti az OFF-ot –, szembeállítva a hivatalos kultúrpolitika korlátozó, ideologikus és instrumentalizált művészetfelfogásával maga is politikai állásfoglalásnak tekinthető.

2. A fenntarthatóságról és az állami források visszakövetelésről

“[A Harmadik Szektor] 2. nem hisz abban, hogy az állami forrásoknak az elmúlt években lezajlott kisajátítását követően a magyar képzőművészeti kultúra jövőjét kizárólag a for-profit galériahálózatra, a nagyvállalatok szponzorizációs hajlandóságára és a felső tízezer tagjaiból kikerülő gyűjtői potenciálra lehet és kell építeni.”

Az OFF 2013 végén azzal a céllal jött létre, hogy elmozdítsa a színteret arról a mélypontról, ahová egyrészt a kormányzati intézkedések következményeit, másrészt az ezekkel szemben fellépő civil tiltakozások sikertelenségét tapasztalva került. Ekkorra sok művész és kurátor felismerte, hogy ezzel a kormányzattal nem lehet együttműködni, és felálltak intézményi állásaikból, nem pályáztak többé állami forrásokra. Az OFF-ot elindító ötlet éppen erre a felismerésre alapozott, ezt a vállalatot igyekezett megerősíteni, életképessé tenni, erővé formálni. Egy év leforgása alatt az OFF a nulla pontról egy új pénzforrás szerepébe küzdötte fel magát: példátlan és váratlan módon sokmillió forinttal tudta támogatni új projektek, alkotások létrejöttét a magyar színtéren, olyanokét, amelyek a jelenlegi állami kultúrafinanszírozás vakfoltjai.

Az arányokról: OFF bevételeinek csaknem háromnegyede nemzetközi alapítványoktól és külföldi kulturális intézetektől származik – a fennmaradó részt magánemberek adományai és egy jótékonyági est bevételei adták.

Az OFF hisz abban, hogy a társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás megmutatkozhat abban, hogy egy (tehetős) ember (anyagilag is) támogat egy közösséget, amelyhez kötődik – éppen ezért olyanokra alapoztunk (csakúgy, mint a résztvevők és partnerek esetében), akik ismerik a kortárs

művészeti színteret és annak szereplőit, személyes viszonyt ápolnak velük, és Magyarországon élve saját bőrükön is érzik azokat a kedvezőtlen változásokat, amelyek az OFF-ot is életre hívták. Nem világos, miért ilyen elutasító a magántámogatásokkal kapcsolatban a Harmadik Szektor, miközben saját tevékenységét, ahogy KissPál Szabolcs [nyilatkozta](#), külföldi aukciósorozattal gondolta megalapozni. Miért jobb a külföldi vagyonos támogató, mint a magyar, aki még érti is, mire ad pénzt és akinek a számára egy ilyen rendezvény valódi értékkel, tétellel bír?

A művészetre fordítható közpénzek kisajátítása az OFF szervezői szerint is elfogadhatatlan. Azonban egyetlen rendezvény nyilvánvalóan nem tudja alapjaiban megváltoztatni a kormány céljait, értékrendjét és működésmódját, ezért első lépésként nem volt és nincs más választása, mint elhatárolódni ezektől. Ma Magyarországon civilként úgy lehet állami pénzhez jutni, ha elfogadjuk a kormány diktálta feltételeket – sőt, a pénz elfogadásával legitimáljuk is ezt a működésmódot. Ezért, bár az OFF valószínűleg képes lenne állami forrásokat bevonni, ezt továbbra sem tervezi – egészen addig, amíg a feltételek gyökeresen meg nem változnak. Ehhez pedig többek között az szükséges, hogy kiépüljön egy, a mainál sokkal erősebb és öntudatosabb civil társadalom, amely tisztában van a jogaival és az erejével; hogy az egyes szektorok összefogjanak és tisztázzák igényeiket, alapértékeiket; és hogy addig se zárjuk be a boltot. Úgy gondoljuk, hogy az OFF mindehhez a saját területén jelentősen hozzájárult.

Egy többször hangoztatott félreértés tisztázásaként fontos leírni, hogy ma Magyarországon a kortárs műpiac sajátosságai folytán nehezen találni olyan vásárlót, aki „csak egy tőkebefektetési formát” lát a kortárs művészetben (a HSZ számára ő lenne az OFF magántámogató-prototípusa). Ez a piac még mindig elég gyenge, gyakran maga is (állami) támogatásra szorul. A másodlagos piac tulajdonképpen nem létezik, a nemzetközi piaccal nincs kellő mennyiségű és minőségű kapcsolat, és az elmúlt évek változásai (az intézmények elszigetelődése és a tudományos munka, a szakmai kapcsolatteremtés lehetőségeinek szűkülése), mivel megtörik, feldolgozatlanul hagyják az életműveket, elbizonytalanítják a hosszabb távú kilátásokat. Így, a leggazdagabb országoktól eltérően, ahol a kortárs művészet egyes esetekben valóban alacsony kockázatú befektetési opciónak számít, ma Magyarországon a „csak tőkebefektetést” keresők messzire kerülnek a galériákat. Minimum naivítás (vaskos előítélet?) tehát azt képzelni, hogy a támogatóink azért álltak az OFF mellé vagy egyszerűen azért vásárolnak kortárs műveket, mert attól rövid távon (vagy akár hosszabb távon) megtérülő busás hasznot remélnek.

3. A kortárs kultúrához való hozzáférésről és a (felső) középosztály kulturális hegemoniájáról

A HSZ OFF-fal kapcsolatos kritikájának egyik sarokköve, hogy „*az OFFBB általános stratégiájában is sokkal fontosabbnak tűnt a művészetet anyagilag is pártolni képes (felső)középosztály*

megszólítása, hiszen általuk teremthető meg az a civil mecenatúra, amelyre állami források híján a kortárs művészet támaszkodhat. A marginalizált csoportok elérése értelemszerűen nem ígér ilyen perspektívát, így ők ugyanúgy kirekesztettek maradtak.”

A HSZ tényekkel nem támasztja alá ezt a meglehetősen sarkos állítást, de azonnal indokolja vélt döntésünket: ismét gazdasági megfontolások állnak a háttérben. Ez az állítás alaptalan. Először is: sajnós vagy nem, a művészet elsősorban a középosztály ügye, ha meg annak progresszív részét nézzük (akár történetileg), akkor még inkább. Ezt nem fair az OFF nyakába varrni. A marginalizált csoportok kultúrához (és bármihez) való hozzáféréseivel foglalkozó projektek domináns része is középosztálybeli kezdeményezés, ez -- baj vagy nem -- szintén tény. Ilyen módon a középosztály kulturális érzékenyítése vagy bizonyos társadalmi konfliktushelyzetekkel való szembesítése (pl. művészeti projekteken keresztül) egyáltalán nem megvetendő.

Az OFF nem abból indult, ki, hogy a közönség nem elég nyitott és befogadó (ahogy a HSZ sugallja), hanem abból, hogy a szakmának kell sokat tennie a közeledésért. Az OFF egyik fontos tette volt az állami (önkormányzati) fenntartású művészeti intézmények helyett magán, és a művészeti infrastruktúrán kívül eső helyszínek bemozgatása – ezek hozzáférhetősége és ingyenessége lehetőséget nyújtott a nem középosztálybeli emberek bevonására.

De továbbmenve: az OFF nagy hangsúlyt fektetett a kommunikációra és a szintén ingyenes művészetközvetítői programra (ld. vegyes társadalmi státuszú diákcsoportok). A mindenre kiterjedően alapos dokumentáló és archiváló munka is jelentősen hozzájárul a hozzáférhetőség javításához. Tehát mindennek együtt, és nem csupán, ahogy a HSZ láttatni szeretné, a “nem-hagyományos” helyszíneknek köszönhető, hogy sikerült változatos közönséget elérnie.

Végül: a (HSZ által vésszesen homogenizálóan használt) “marginalizált csoportokkal” való közös munka számos művészeti gyakorlat része, és az OFF programjában is meghatározóbb helyet kaphattak volna ezek, ha a nagyjából száz kurátort és művészt megszólító felhívásunkra és a nyílt pályázatra több ilyen projekt jelentkezik. Ha több az olyan javaslat, amely a művészet eszközeivel gondol megközelíteni / láttatni / feldolgozni valamilyen konfliktushelyzetet vagy dolgozik a marginalizált csoportok kultúrához való hozzáféréseinek szélesítésén.

Mert azzal ellentétben, amit a HSZ állít: az OFF hisz „a kultúra és művészet közvetlen, aktív társadalomformáló erejében és illetékességében.” Enélkül nem fogtunk volna bele. És abban is hiszünk, hogy ennek az elkötelezettségnek a kisajátítása nem léphet a valós társadalmi aktivitás helyébe.

Erőss Nikolett, Juhász Anna, Somogyi Hajnalka, Stepanovic Tijana, Székely Katalin